

IZ ZGODOVINE POSTOJSKE JAME

ROMAN SAVNIK

(Nadaljevanje)

II.

Ko se je proti koncu štiridesetih let prejšnjega stoletja vnela živahna razprava, kod naj steče železniška proga med Ljubljano in Trstom, se je začelo ne le na Slovenskem, temveč tudi na Dunaju širše zanimanje za naš Kras in posebej za Postojnsko jamo. V tisti dobi, ko je bilo naše kraško podzemlje domala neraziskano, je stavil dr. Kristijan Avgust Voigt, profesor anatomije na Dunaju, ki je deloval malo prej na liceju v Ljubljani, značilen predlog, da naj bi železno cesto po Notranjskem in Tržaškem Krasu speljali na treh odsekih kar skozi vodne jame, ki se ji odpirajo same po sebi kot naravni predori: med Vrhniko in Planinskim poljem ob podzemeljski Unici, med vhodom v Planinsko jamo in vhodom v Postojnsko jamo ob podzemeljski Pivki, od Škocjana pri Divači, kjer izginja v podzemlje Notranjska Reka, pa čim dlje ob njej proti Trstu. Svoj predlog je l. 1849 utemeljeval v daljšem članku, ki mu je dodal posebno situacijsko karto.¹

Četudi bi se izkazalo, pravi Voigt, da njegov načrt ni izvedljiv, bi prinesle za to potrebne raziskave vodnih jam vendarle velike gospodarske koristi. Saj bi bilo treba po njegovem mnenju ponekod v podzemlju le razširiti ali razstreliti ozke preduhe, ki zavirajo odtekanje voda, pa bi prenehale škodljive obdobjne poplave na Planinskem polju, na Ljubljanskem barju in morda tudi na Cerkniskem polju, ki pripada verjetno istemu vodnemu sistemu. Zato naproša vse, ki kaj več vedo o podzemeljskem toku kraške Ljubljanice in Notranjske Reke, da to nemudoma objavijo. Tako bi se pospešila graditev železnice skozi jamske prostore, ki jih je v tisočletjih izdelala voda, a vanje doslej še ni stopila človeška noga.

Voigtovemu pozivu se je prvi odzval Anton Urbas,² ki je bil takrat kaplan v Sostrem pri Ljubljani. Urbas se je rodil l. 1820 v Idriji in je l. 1899 umrl v Ljubljani. Kot spreten publicist se je oglašal s prispevki cerkveno-zgodovinske in prirodoslovne vsebine; ko je bil l. 1848 v Planini kaplan, pa si je pridobil ime odličnega jamoslovca. Jeseni tega leta je organiziral z domačini prvo pomembnejšo odpravo v Planinsko jamo, vrh tega pa je prvi raziskoval tudi druge jame na kraju Planinskega polja.

Urbasova odprava je dosegla v Planinski jami sotočje Pivke in Raka, nato pa je prodrla v oba vodna rova več sto metrov daleč. V Pivškem rokavu je trčila na množico človeških ribic in je Planinska jama hitro za-

slovela kot njihovo najizdatnejše dotlej znano bivališče na svetu.

Prijatelji prirodoslovnih ved v Ljubljani, ki so se tisti čas večkrat na mesec sestajali na strokovne pomenke, so 5. oktobra 1849 po daljši izmenjavi misli Voigtov predlog, da bi se zgradila železniška proga skozi naše vodne jame, zavrnilo kot nerealno. Ugotovili so namreč, da Voigt podzemeljskih vodnih poti ne pozna, saj vre voda na Vrhniki skozi spodnje nevidne odprtine, medtem ko izginja Unica na kraju Planinskega polja Pod stenami v nedostopne požiralnike. Tako nedostopno podzemlje pa je pri nas tudi marsikje drugje, n. pr. V malnih na kraju Planinskega polja, kjer izvira Malenščica, pri Idriji, kjer se napaja z vodo Divje jezero iz nedostopnega sifona na njegovem dnu, in na Vipavskem, kjer vre Vipava iz nedostopnih lukenj.³ Ni dvoma, da je imel na tem sestanku prijateljev prirodoslovnih ved prvo besedo muzejski kustos Henrik Freyer, ki je veljal takrat za najboljšega poznavalca našega kraškega podzemlja.

Voigt je s svojim člankom opozoril na naš Kras tudi znanstvene kroge na Dunaju, da so se odločili za široko zasnovano raziskovanje njegovega podzemlja. Naporno in često

Prvi načrt Planinske jame iz l. 1850 (po I. Rudolfu)

tevegano raziskovanje zlasti v nevarnih in dotlej neznanih vodnih jamah, ki je trajalo s presledki od 1850—1853, je bilo poverjeno geografu Adolfu Schmidlu, ki se je dotlej izven svoje stroke udeleževal kot napreden časnikiar. Bil je po rodu Nemeč iz Kinžvarta na Češkem. Na Slovenskem se je prvič uveljavil kot jamoslovec. Kasneje je raziskoval tudi kraško podzemlje na Madžarskem. Umril je 1863 v Budimpešti.

Schmidlovo delo na našem Krasu je denarno podprl Geološki zavod na Dunaju, del stroškov pa so prevzeli krajevni činitelji: za raziskovanje postojnskega jamskega sistema Jamska komisija v Postojni, za raziskovanje jam na Tržaškem, od česar so si obetali zadovoljivo rešitev oskrbe Trsta s pitno vodo, pa tržaška občina.

Ministrstvo za poljedelstvo na Dunaju je Schmidlu dodelilo kot stalnega sodelavca rudniškega praktikanta v Idriji Ivana Rudolfa, kot tehnično pomožno osebje pa več idrijskih rudarjev. Izdatno so mu pomagali tudi domačini na Krasu, zlasti kot vodniki po jamah. Ti so mu posredovali tudi domača imena krajev in jam, ki si jih je Schmidl skrbno zapisoval. Zato se vsa njegova dela, posebno še temeljno delo o jamah na Notranjskem,⁴ ki ga je izdala Dunajska akademija znanosti, znatno ločijo od domala vseh kasnejših spisov tujcev, ki so jih izdali o naših krajih. Schmidl je napisal tudi serijo tehtnih člankov o zanimivih doživljajih in srečanjih pri nas. Članke, ki imajo neprecenljivo dokumentarično vrednost, je v celoti ponatisnila Laibacher Zeitung.⁵

Schmidl je s svojim spisom o našem kraškem podzemlju ustvaril temelje jamoslovne vede v svetovnem merilu. Ugotovili pa smo, da je njegovo delo plod napornih prizadevanj, kjer so tehtno sodelovali tudi Slovenci. Predvsem ne smemo prezreti Schmidlovega stalnega spremljevalca Ivana Rudolfa, ki je izdeloval načrte jam in podzemeljskih vod-

nih tokov ter se je navadno z našimi rudarji in drugimi delavci prvi podajal v neznano podzemlje.

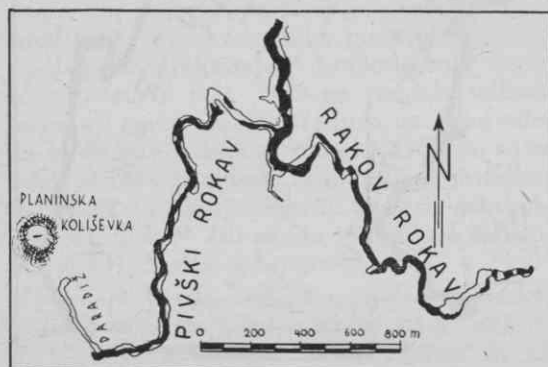
O življenju Rudolfa, ki ga hkrati s Schmidlom z velikim priznanjem omenja jamoslovno slovstvo različnih narodov, smo še vedno malo poučeni.⁶ Rodil se je 9. maja 1821 v Lomeh pri Črnem vrhu nad Idrijo. Obiskoval je gimnazijo v Gorici hkrati z nekoliko starejšim rojakom Matejem Cigaletom, s katerim je bil v bližnjem sorodstvu. Nato je študiral montanistiko. L. 1847 je nastopil službo pripravnika — inženirja pri idrijskem rudniku. L. 1854 je odšel v Rabelj na Koroško, kjer je bil l. 1865 še izpričano zaposlen kot nadzornik v ondotni topilnici. O njegovem kasnejšem življenju ne vemo dolej ničesar.

L. 1849 sta bila Schmidl in Rudolf prvič v Planini in Postojni. Ker pa so bile takrat zaradi daljšega deževja vode zelo visoke, sta se omejila le na ogled kraškega površja. Dne 10. avgusta 1850 sta se za dalj časa nastanila v Planini. Tu sta mu šla na roko predvsem upravnik pošte Aleksander Vilhar, ki je bil takrat planinski župan, in mlinar Josip Obreza, ki jima je dal na voljo svojega hlapca Jurija Jovka.

Schmidl-Rudolfova odprava je prodrla v Planinski jami po rokavu podzemeljske Pivke do izvirnega sifona, nato je raziskala tudi najbolj odmaknjeni del jame Paradiž, ki je bogato zasigan. Schmidl je prvi spoznal, da je nadaljevanje tega rokava zatrpal ogromen podor, ko se je zrušil strop nad obsežno podzemeljsko dvorano. Na tem mestu je sedaj nad 40 m globoka Planinska koliševka na Mačkovcu tik ceste Planina—Postojna.

Mnogo težavnejše je bilo prodiranje po Rakovem rokavu navzgor. Tu odprava ni dosegla izvirnega sifona, vendar je prodrla precej dlje kot je to možno sedaj. Kasnejša raziskovanja Rakovega rokava so prinesla sicer še mnogo važnih in neslutnih odkritij, vendar je ta del Planinske jame še vedno pomanjkljivo znan.^{6a}

Raziskovanje Planinske jame so spremljali domačini z velikim zanimanjem. Na pobudo župana Vilharja so priredili 2. septembra 1850 v jami veliko slovesnost. V ta namen so nadelali zložno pot skoraj do sotočja Pivke in Raka. Ta dan so jamo razsvetlili s svečami in bengaličnim ognjem. Po ogledu vhodnega dela jame, ki se ga je udeležilo kakih 60 ljudi od blizu in daleč, je bila zunaj pred vhodom ljudska veselica. Med povabljenici je bil prirodoslovec Ferdinand Schmidt iz Ljubljane, po naključju pa se je udeležil prireditve zgodovinar Peter Hitzinger, župnik v

Poslednji načrt Planinske jame iz l. 1950 (po I. Michlerju)

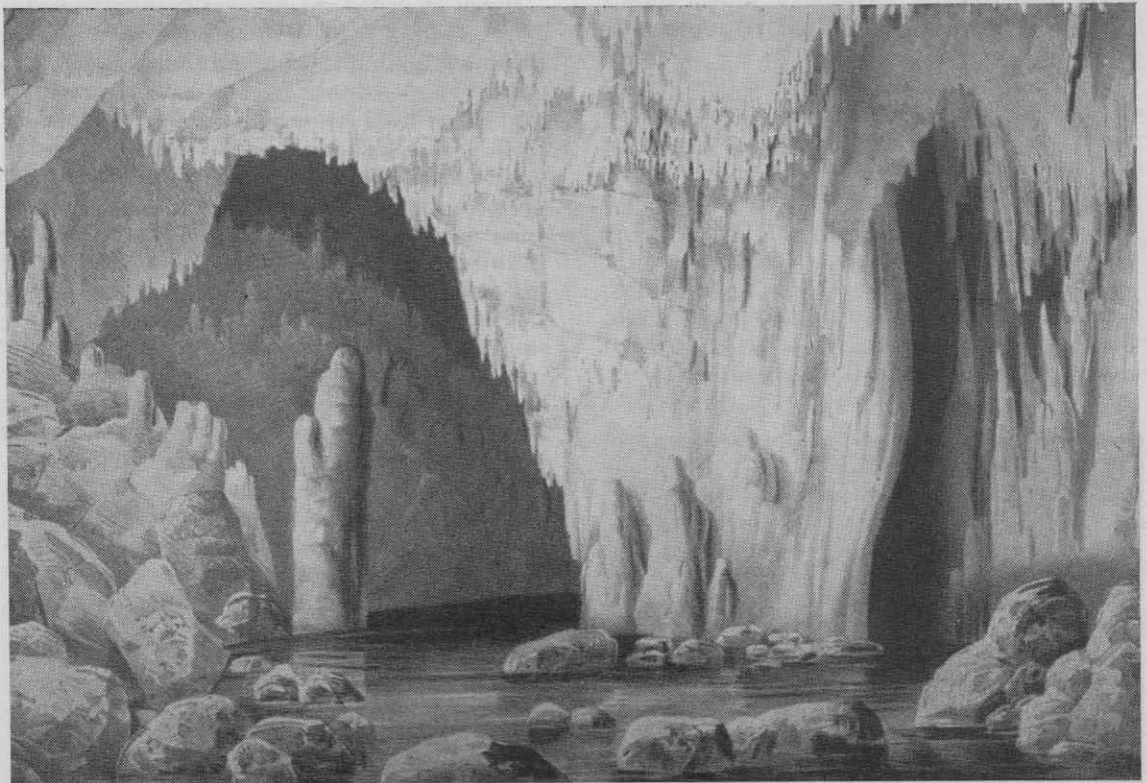
Podlpi, ki ga je takrat zanesla pot tod mimo. Slovesnost je obširno popisal v Novicah.⁷ Iz Novic tudi izvemo,⁸ da so Schmidla v Planini obiskale razne ugledne osebe iz Ljubljane, med njimi muzejski kustos Henrik Freyer, pesnik Miha Kastelic, pa tudi kaplan Anton Urbas iz Sostrega. Žal je misel na turistično ureditev Planinske jame za dobrih 100 let zaspala. Šele nesluten razmah našega kraškega turizma je dal pobudo, da se je l. 1959 ustanovilo v Planini turistično društvo in da se je Zavod Postojnske jame lotil elektrifikacije Planinske jame, za sedaj vsaj do sotočja.

Po Schmidlovem naročilu je postojnski mizar Franc Mikula izdelal dva lesena čolna in drugo opremo za raziskovanje podzemeljske Pivke pri Postojni. V njih je dosegla odprava prvo sifonsko zaporo, ki je okoli 700 m daleč od Velike dvorane za vhodom v Postojnsko jamo. Zatem je Schmidl raziskal glavnino Crne jame in si še ogledal veličastni navpični vhod v 60 m globoko Pivko jamo, kamor ga je vodil 74-letni nestor prvih postojnskih jamskih vodnikov Franc Šibenik. Jamo pa so raziskali šele 3 leta kasneje. Zaslugo za to ima predvsem mizar Mikula, ki se je kljub priletnosti po vrvi spustil na dno Pivke jame, kjer je sestavil

čoln. Pri tej odpravi so sodelovali tudi stari Šibenik, njegov sin Franc, ki ga je bil medtem nasledil v jamski službi, in sin graščaka iz bližnjega Orehka Ludvik Dolenc, s katerim se je bil Schmidl spoprijateljil, ko je z njim raziskoval ondotno Žegnano jamo. Upanje, da prodro iz Pivke jame ob podzemeljski Pivki v Postojnsko jamo, je bilo seveda jalovo, saj jim je kmalu že prvi sifon zaprl nadaljnjo pot. Ob toku podzemeljske Pivke navzdol je Schmidl dosegel bližnji požiralni sifon, ki je še danes nepremagan.

Schmidl pa se v Postojnski jami ni zanimal le za skrivnostno pot podzemeljske Pivke, temveč tudi za druge probleme. V njej je vestno opazoval in beležil vremenske razmere; da prouči akustičnost Plesne dvorane in še nekaterih drugih večjih prostorov, je najel postojnske godbenike, da so mu igrali v podzemlju. Godbo je vodil kapelnik France Vencajz, ki je bil takrat učitelj v Postojni.

Poleti je Schmidl vodil po Postojnski jami več tujih znanstvenikov prirodoslovcev. Med njimi so bili Alojz *Pokorny*, Rudolf *Schiner* in Wilhelm *Zippe*. Vsi trije so prispevali za njegovo temeljno delo o jamah na Notranjskem članke o naši podzemeljski favni in flori. Schmidl je naslikal tudi vrsto detaj-

Detajl iz Pivke jame po A. Schmidlu

lov v Postojnski jami, ki jih je hkrati z Rudolfovimi jamskimi načrti objavil v dodatni publikaciji k tej knjigi. Ker je stari Hohenwartov Vodnik po Postojnski jami že domala pošel in je bil razen tega zelo drag, se je sam lotil tudi spisovanja praktičnega vodnika, v katerem pa je zajel poleg Postojnske jame tudi še druge bližnje, ogleda vredne kraške jame. Da bi bil čim bolj brez napak, je poslal krtačne korekturne odtise Jamski komisiji v Postojno. Vodnik je doživel dve nemški in eno francosko izdajo. Prvotna namera, da bi izšel tudi v angleškem in italijanskem prevodu, pa se ni uresničila.

Schmidl se je zelo navduševal nad takratnim obiskom Postojnske jame. Samo v času med 7. majem in 10. septembrom 1853, piše, je imela jama 611 posamičnih ali skupinskih obiskov, to je skupaj najmanj 800 gostov. Med njimi so našteali kar 66 Angležev in 22 Američanov. Kako bo turizem šele narastel, ko bo mimo stekla železna cesta! Bilo bi zares nepojmljivo, če bo Postojna tudi potem le prehodna postaja številnih potnikov, ki bodo hoteli videti le Postojnsko jamo. Saj tu je vendar še toliko kraških lepot in so te tako blizu skupaj, kot sicer nikjer na svetu! Črna jama, Pivka jama, Predjama z Jamskim gradom in podzemljem, ki se razporeja v več nadstropjih, Planinska jama, Rakov Škocjan z Velikim in Malim naravnim mostom, bližnje Cerkniško jezero, — za ogled vsega tega je vendar potreben poseben in daljši postanek v Postojni. Že sama Žegnana jama pri Orehku, pravi Schmidl, bi bila drugod dragocena turistična privlačnost, tu pa seveda zbledi ob toliko drugih kraških biserih. Izdatki za turizem se torej v Postojni bogato izplačajo.

Zato se je Schmidl čudil, da v Postojnski jami ni na razpolago jezdnih živali, saj bi se gotovo vsak gost ob vračanju iz nje rad zaupal osliču ali poniju, da pojaše na njem.

Slika iz Costovega Vodnika po Postojnski jami iz l. 1863

To bi bil obenem nov vir dohodkov. Tako pa gre večina ljudi samo do zavese in se od tod trudna vrača, ne da bi videla najlepše, Kalvarijo.

Po posvetovanju z nekaterimi fiziki na Dunaju je Schmidl priporočal Jamski komisiji, naj bi Postojnsko jamo kdaj razsvetlili s hidrooksigenijevo plinsko lučjo, ki jo je bil l. 1826 iznašel Drummond. Ker je dajala tako močan sij, da je bila navadna pisava čitljiva še na razdaljo 90 m, so jo uporabljali na svetilnikih za signale, pa tudi za razsvetljavo trgov, cest in v gledališčih. Ker bi stala poraba plina, če bi gorel 24 ur, komaj tri do štiri forinte, bi lahko en sam dan kril vse stroške nabave, saj bi časopisni notici, da bo Postojnsko jamo kako nedeljo osvetljevala drummondska luč, prisluhnili ljudje daleč naokoli. Jamska komisija je ta predlog odobrila, zaradi neznanih težav pa ga ni izvršila.

Schmidl je torej s svojimi pobudami gledal daleč v prihodnost, saj se šele sedaj resno prizadevamo, da bi ogromno naraščajočo reko turistov v Postojni čim dlje zadržali in jo usmerili razen v Postojnsko jamo prav v vse tiste mikavne postojanke, ki jih je imel ta pomembni raziskovalec in propagator našega Krasa pred očmi že pred dobrim stoletjem.

Burni dogodki, ki so zajeli avstrijske dežele l. 1848 in l. 1849, so začasno zavrli obisk Postojnske jame in hkrati dvignili delež pripadnikov vojske, ki je bila takrat često na poti skozi naše kraje. Še l. 1850 je bilo med 1695 obiskovalci jame kar 627 vojaških oseb. Razen tega so se v tem času množili težji prekrški jamskih uslužbencev. Blagajnik je neredno oddajal denar od vstopnin; jamski vodniki so na lastno roko lomili kapnike in jih prodajali ter se večkrat okoriščali tudi s prodajo človeških ribic. Zaradi takih prestopkov je jamska uprava posegla po strogih ukrepih. Odslovlila je več nameščencev in upoštevala pri reševanju prošelj kandidatov za stalno službo v prvi vrsti njihovo moralno obnašanje. L. 1851 je naročila jamskim vodnikom, da smejo poslej spremljati goste le po poti na Kalvarijo in nazaj, nikakor pa jih voditi v stranske rove že iz varnostnih razlogov. Zbiranje kapnikov v jami za prodajo je zelo omejila. Da bi učinkovito odpomogla pritožbam gostov proti jamskim vodnikom, ki so kdaj od njih nesramno izsiljevali denar, je uvedla 12. septembra 1852 za vso služinčad v jami enotno obleko, opremljeno s številkami. Bila je podobna tedanjemu kroju rudarjev.

V petdesetih letih prejšnjega stoletja so bistveno izboljšali turistično pot po Postojn-

ski jami. L. 1852 je napravil postojnski tesar Andrej Čelan nov lesen most čez Pivko v Veliki dvorani. Isti čas so pod vodstvom domačega inženirja Pavla Eunikeja od tod uredili udobnejšo pot navzgor in boljši dohod v Plesno dvorano, nakar so l. 1857 z razširitvijo naravnega rova in prebojem vmesnih sten turizmu odprli tako imenovano Malo jama. Poskrbeli so tudi za večjo udobnost gostov in učinkovitejše nadzorstvo ob binkoštnih prireditvah v jami. Že l. 1851 so dobili ta dan jamski vodniki in svetilničarji 23 pomočnikov in 7 varuhov jame; blagajniku so dodelili tri nadzornike; za red in varnost pred jama in v njej pa je skrbel razen orožnikov še vojaška straža pod poveljstvom korporala.

Da bi krili izdatke, ki so bili potrebni za te novotarije, so l. 1852 povišali vstopnino od 24 na 30 krajcarjev za osebo. Plačevali so jo vsi civilisti, tudi otroci, ki so imeli dotlej 50 % popust. Le vojaške osebe so tudi posledje plačevale le polovično vstopnino. Prost vstop je imela le služinčad, ki je spremljala goste, prav tako uradništvo postojnskega okrožja. Dejanski izdatki za ogled jame pa so bili seveda mnogo večji, kajti za vodstvo po njej in za porabo olja je prejel od gostov vsak jamski vodnik in prav tako tudi svetilničar 30 krajcarjev.

Novo pomembno obdobje v zgodovini Postojnske jame se je začelo l. 1857, ko je stekla iz Ljubljane skozi Postojno železnica proti Trstu. Primeren svečan uvod v ta dogodek je bil obisk avstrijskega cesarja Franca Jožefa in njegove žene cesarice Elizabete 11. marca v Postojnski jami, ki ga je obširno popisal Etbin Henrik Costa.¹⁰ Za to priložnost je naročila Jamska komisija pri tapetniku Vincencu Filigramu v Ljubljani tri nosila za cesarski dvor. Prvo, vse v žamet, je bilo za cesarico, drugi dve pa za njeni dvorni dami. Posledje so bila nosila na voljo petičnim gostom. Plačilo za nosilo in dva spremljajoča svetilničarja je znašalo 6 goldinarjev in 30 krajcarjev. V njih so prenašali jamski sluge v naslednjih tridesetih letih marsikatero kronano glavo in drugo gospodo modre krvi. V letih 1862–72 se je poslužilo nosil 234 oseb. Nosila niso več ohranjena in žal tudi njihovi fotografski posnetki niso na razpolago.

Še nikdar ni bila Postojnska jama tako razkošno razsvetljena kot ob tem obisku cesarske dvojice. V njej so namestili nad 12.000 luči, od teh jih je bilo samo na mostu čez Pivko v Veliki dvorani okoli 1500. Osebnih izkaznic za vstop v jama je prejelo 2.530 povabljenih gostov. Med njimi sta bila Etbin Henrik Costa in Gregor Rihar, pod čigar

Zaslužni propagator in zaščitnik Postojnske jame
Anton Globočnik (1825–1922)

taktirko je pevski zbor ljubljanskih bogoslovcev zapel cerkveno pozdravno pesem. Bil je pač čas Bachovega absolutizma, ko sta bila po novem konkordatu habsburški dvor in katoliška cerkev najtesneje povezana. V spomin na ta obisk so imenovali Male jame po Francu Jožefu in Elizabeti, na pobudo grofa Andreja Hohenwarta iz Ljubljane pa so postavili na vzvišenem mestu konec Malih jam, kjer se odcepi pot v Tartar, visok obelisk s primernim nemškimi besedilom. Bil je to že tretji spomenik Habsburžanov v Postojnski jami: prvi v Veliki dvorani je spominjal na obisk cesarja Franca I. leta 1816, drugi, stoječ nekoliko više za njim, pa na prihod takratnega avstrijskega prestolonaslednika Ferdinanda leta 1818 malo dni po najdbi notranjih prostorov Postojnske jame.

Obisk cesarske dvojice je stal jamsko komisijo ogromno denarja. Da bi jamski sklad čim hitreje povečali, so že prvega aprila 1857 povišali vstopnino. Znašala je 40 krajcarjev; kdor si je želel ogledati tudi novo urejene Male jame, je doplačal 15 krajcarjev. Ker so po otvoritvi železniške proge skozi Postojno pričakovali naglo rastoči obisk jame, je bila ta posledje odprta vsak čas, tudi ponoči. Ta vstopnina pa je obveljala komaj poldrugo leto do konca oktobra 1858, ko je stopil v veljavo nov pravilnik. Goste so posledje vodili na Kalvarijo skozi Male jame, nazaj pa po stari jami. Vstopnina je znašala 70 krajcarjev, za vojaške osebe polovica te vsote. Razen tega so plačali gostje vsakemu članu spremstva, ki je moralo šteti najmanj tri osebe, 80 krajcarjev. Tako je odštel gost, ki je šel sam v jama, najmanj 3 goldinarje in 10 krajcarjev. Če pa je želel, da mu posebej

razsvetlijo Veliko dvorano, Plesno dvorano, Kalvarijo ali še kako drugo mesto v jami, pa so njegovi izdatki še precej narasli.

Dne 29. julija 1857 so odprli železniško progo iz Ljubljane do Trsta. Slovesni dogodek je povezala ljubljanska občina z ogledom Postojnske jame, ki jo je dala razsvetliti na svoje stroške. Povabljeni gostje, ki so se ta dan peljali v slavnostnem vlaku v Trst, so si ogledali jamo ob povratku v Ljubljano. Prevoz od železniške postaje v Postojni do vhoda v jamo je oskrbelo 45 dvovprežnih kočij. Ker jih je premogla vsa Postojna komaj 12, so prihiteli domačinom na pomoč z vozmi in poštними konji kočijaži iz Orehka, Razdrtega, Sežane in Ljubljane.

Ker je to leto binško prireditev v jami tako slabo uspela kot menda dotlej še nikoli — zdi se, da so prodali komaj 45 vstopnic — je takratni deželni predsednik na Kranjskem grof Gustav Chorinsky predlagal, da naj bi vsakoletno slavje v jami prenesli na 15. avgust ali na 8. september, ko utegne biti ugodnejše vreme za izlete in je pričakovati večje udeležbe. Jamska komisija predloga ni osvojila, ker je bil binško ponedeljek kot postojnski praznik pri domačinih preveč ukoreninjen. Sicer pa se je tedaj odprla možnost, da se organizirajo v Postojno izletniški vlaki poljubno kadar koli, če je le bilo dovolj prijavitelcev. S tem pa je nastala živa potreba po manjšem posebnem Vodniku po Postojnski jami, kar je nehote potisnilo v ozadje zanimanje tujcev tudi za druge bližnje in bolj oddaljene kraške jame, na katere je dotlej opozarjal Schmidl v svojem širše zajetem vodniku. Tak ustrezen vodnik po Postojnski jami je oskrbel E. H. C o s t a, tako da je kar ponatisnil svoj opis jame iz spominske knjige, ki jo je izdal l. 1857. Njegov vodnik je doživel več izdaj, l. 1863 pa tudi prevod v slovenščino.¹¹ Bil je to prvi vodnik po Postojnski jami v našem jeziku. V tej knjizici je bil nov načrt jame, delo postojnskega inženirja Pavla E u n i k e j a. Ta je stari načrt predvsem dopolnil z novo najdenimi deli Postojnske jame pri Malih jamah in v Tartarju, ki jih je sam raziskal. Eunike je med merjenjem sprožil misel, da bi bilo koristno označiti potek Postojnske jame, pa tudi drugih doslej raziskanih jam še zunaj na površju. Tako bi prišli do zanesljivih podatkov o debelini jamskih stropov in sten, ki dele posamezne podzemeljske prostore. Če bi vmesne stene prebili, je menil, bi morda s tem pospešili pretok podzemeljskih voda in bi tako prenehale obdobjne poplave na Planinskem polju in na Ljubljanskem barju.

Vpliv nove železniške proge na rast postojnskega turizma se je prvič vidno poka-

zal l. 1858, ko je bilo v jami 4188 obiskovalcev, to je 60% več kot prejšnje leto, ko je bil dosežen dotedanji višek obiska. Že l. 1859 pa je prišlo do nenadnega zastoja. Vzrok je bilo avstrijsko vojskovanje v Italiji, ko so morali zaradi prevozov vojaštva in zasedbe vseh razpoložljivih prenočišč v Postojni binško prireditev v jami odpovedati.

V naslednjih dveh letih sta na binško slavlje pripeljala v Postojno dva para izletniških vlakov iz Ljubljane in Trsta. Kljub temu je bil celotni obisk jame manj zadovoljiv. L. 1860 je bilo v jami 2408 ljudi, l. 1861 celo le 2096. Da bi se postojnski turizem čim bolj opomogel, je finančno ministrstvo na Dunaju odločilo, da bodo zanaprej plačevali tisti obiskovalci jame, ki se bodo v času poglavitne turistične sezone od binško do konca septembra poslužili izletniških vlakov, samo 20% običajne vstopnine: na binško ponedeljek torej namesto enega goldinarja 20 krajcarjev, druge dni pa namesto 70 le 14 krajcarjev.

Posledice teh izrednih ugodnosti so se hitro pokazale. L. 1863 je imela Postojnska jama rekorden obisk. Na binško slavlju je bilo 1692 zunanjih gostov, od teh 500 Dunajčanov, ki so prispeli s posebnim vlakom. Naslednji izletniški vlaki, ki so vozili z Dunaja, Brucka ob Muri in Trsta, pa so spravili v Postojno 22. junija 1331, 30. junija 1025, 14. avgusta 836 in 9. septembra 915 ljudi. Ker je bilo izven teh skupinskih izletov druge dni v Postojnski jami še 1174 oseb, je l. 1863 doseglo njihovo število domala 8000.

Možnosti za nadaljnji dvig postojnskega turizma pa so še narasle. Osnovo za to je dala l. 1862 dograjena železnica Zidani most — Sisak. Že l. 1863 sprašujejo iz Zagreba Jamsko komisijo, pod kakšnimi pogoji bi razsvetlili jamo za 300 oseb. Poslej se redno vsako leto pojavljajo tudi v zagrebških in budimpeštanskih časnikih reklamna vabila na postojnsko binško prireditev.

Naval tujcev v Postojno, ki je obetal še naraščati, je spravljal krajevne činitelje v nemajhno zadrego. Bilo je srečno naključje, da je prišel l. 1863 v Postojno za okrajnega glavarja Anton G l o b o č n i k, ki je s tem postal hkrati predsednik Jamske komisije.

Globočnikova doba, ki je trajala do 1885, ko je ta mož odšel v Ljubljano, je bila za Postojno izredno pomembna. Ker je bil že od mladih let navdušen narodnjak — l. 1848 je bil tajnik dunajske Slovenije in nato eden redkih slovenskih udeležencev prvega vse-slovanskega kongresa v Pragi —, je v postojnskem okraju zelo podpiral naše ljudsko šolstvo in tudi sicer mnogo storil za narodno prebujenje. Razen tega se je nenehno priza-

deval za mednarodni sloves Postojnske jame in ohranitev njenih lepot, pri čemer je često trčil na odpor vplivnih krogov. Za vse te zasluge mu je postojnska občina s posebno diplomom l. 1886 podelila častno občanstvo. Zato je tem bolj nerazumljivo, da se ni po tem prezasluznem možu nikdar poimenovala kaka ulica v Postojni. L. 1912 je Globočnik umrl na Dunaju; pokopali so ga v rodbinski grobnici v Postojni.

Komaj se je Globočnik v Postojni prav zadržal, je bilo treba rešiti vrsto perečih problemov. Ker so se gostje često pritoževali, da v prenatrpanih gostiščih nimajo zadovoljive postrežbe, je sklical maja 1864 gostince, da se pogovore, kako bi smotrno porazdelili goste po razpoložljivih gostinskih obratih. V ta namen je dala uprava jame natisniti primerne reklamne plakate, da so se gostje lahko orientirali tudi glede vseh takrat obstoječih gostišč v Postojni. Bilo jih je sedem: Pri ogrski kroni, Pri levu, Pri črnem orlu, Trst, Ljubljana in Lebanova pivovarna.

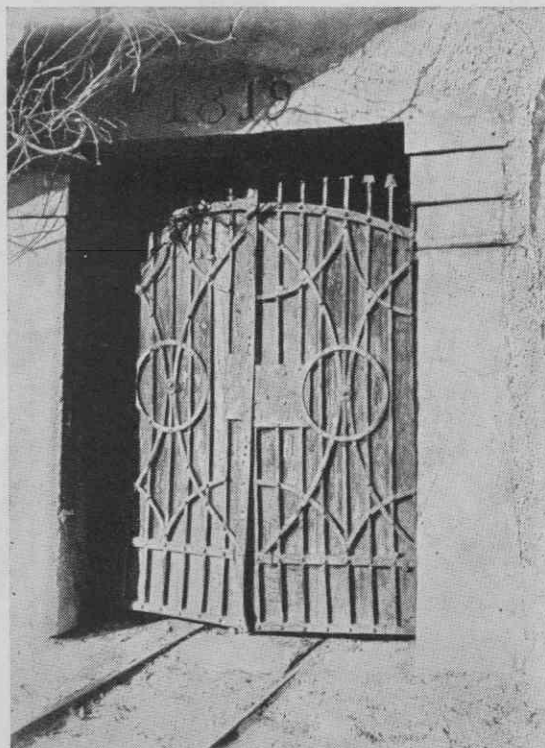
Ker so se v času množičnih obiskov in še posebej na binkoštni ponedeljek gnetli na Jamski cesti in pred vhodom v Postojnsko jamo nadležni berači in prodajalci kapnikov, je moralo često posredovati orožništvo, da jih je prepodilo in zaščitilo ljudi pred tatvinami. Jamsko komisijo je hkrati resno skrbelo, da bodo ljudje zaradi velike gneče v jami razmajali leseni most čez Pivko, porušili varnostne ograje ob turistični poti, prevrnili stebre, kjer so bile nameščene svetilke, in da bo marsikdo odlomil kak kapnik, ko bo videl, da je nadzorstvo pomanjkljivo. Tako bo jama postopoma oropana svojega prirodnega bogastva in bo končno izgubila na privlačnosti, da si jo tujci ogledajo. Ko se je vrh tega še izkazalo, da je prinesla binkoštna prireditev v jami l. 1863 zaradi 80% popusta običajne vstopnine celo občuten primanjkljaj, je Jamska komisija z dobro utemeljeno vlogo dosegla, da je oblast razveljavila vsak popust vstopnine na binkoštni ponedeljek. Poslej so torej vsi zunanji gostje plačali ta dan običajni goldinar, tisti pa, ki so prišli v Postojno z izletniškimi vlaki kak drug dan v letu, so plačali namesto običajne vstopnine 70 krajcarjev le 40 krajcarjev.

Ta ukrep, ki ga je narekovala skrb za ohranitev vseh lepot Postojnske jame, je obisk precej zavrl. V naslednjih 20 letih je znašal letno 4000 do 6000 ljudi. Izjema je bilo leto 1866, ko je obiskalo jamo komaj 997 oseb. Kot že l. 1849 in 1859, je namreč tudi sedaj odpadla binkoštna prireditev v jami. Avstrija je pač zopet preživljala hude čase, to pot zaradi vojnega spopada s Prusi in

Italijani. Šele 1897 je bil prvič presežen prejšnji rekordni obisk jame iz l. 1863.

Z Globočnikom se začne dolga vrsta ukrepov, da se čim bolj izboljšajo turistične naprave v jami in s smotrno reklamo utrdi njen sloves po svetu. L. 1864 so na binkoštni ponedeljek jamo prvokrat močneje osvetlili, tako da so ponekod namestili petrolejke in luči s solarnim oljem. Bile so tako prirejene, da niso propuščale plina in dima, ki bi sicer škodoval blesku kapnikov. Iz istih razlogov so deset let kasneje strogo prepovedali kajenje v jami.

L. 1865 so nadelali novo, udobnejšo turistično pot na Kalvarijo in aprila vzdali v steno Plesne dvorane kamnito ploščo, posvečeno spominu Josipa Jeršinoviča-Löwengreifa in Adolfa Schmidla, ki sta svoj čas toliko storila za sloves Postojnske jame. Ploščo z latinskim besedilom je izdelal kamnosek Peter Toman v Ljubljani. Za razliko od bahavih spomenikov v čast Habsburžanov, ki jih je odplavil razpad njihove države, stoji ta plošča še danes. To leto so oskrbeli reklamne plakate o Postojnski jami in jih namestili po večjih avstrijskih kolodvorih in v mnogih železniških vozovih. Hkrati se je Jamska uprava dogovorila z Južno železnico, da si bosta primerno delili dobiček od vsakega gosta, ki bo prišel v Postojno z izletniškim vlakom.

Prvotni turistični vhod v Postojnsko jamo iz l. 1819

L. 1866 so uredili nov udobnejši vhod v Postojnsko jamo in tu namestili močna železna vrata. Danes je tu urejen izhod iz jame.

Na veliki mednarodni industrijski razstavi v Parizu l. 1867 je bila v avstrijskem oddelku primerno zastopana tudi Postojnska jama. V ta namen so poslali v Pariz primerke človeških ribic in nekaterih drugih jamskih živali ter velik stalagmit, ki so ga vzeli iz Pisanega rova. Pod njim so namestili informativno besedilo o jami, njeni legi, dolžini, turističnem obisku itd. v francoskem, angleškem in nemškem jeziku. Iz listinskega gradiva v arhivu Postojnske jame izvemo, da si je ogledal avstrijski oddelek še pred otvoritvijo razstave francoski cesar Napoleon III. Ko se je ustavil prav ob tem kapniku, je opazil na zaboju kraj njega popačeni nemški napis Adelsberger Krotten-Austellung. Zato je z ironičnim nasmeškom nemško nagovoril ondotnega avstrijskega varuha: »To naj bi pomenilo Postojnska jamska uprava, ali ni tako?« Varuh je zardel od sramu in molčal. Tako je tudi ta anekdota na pariški razstavi izpričala nerazpoloženje Napoleona III. do Avstrije, proti kateri je vneto podpiral Italijane, da jo izrinejo iz svojih dežel. Ker se prevozni stroški za kapnik niso izplačali, so

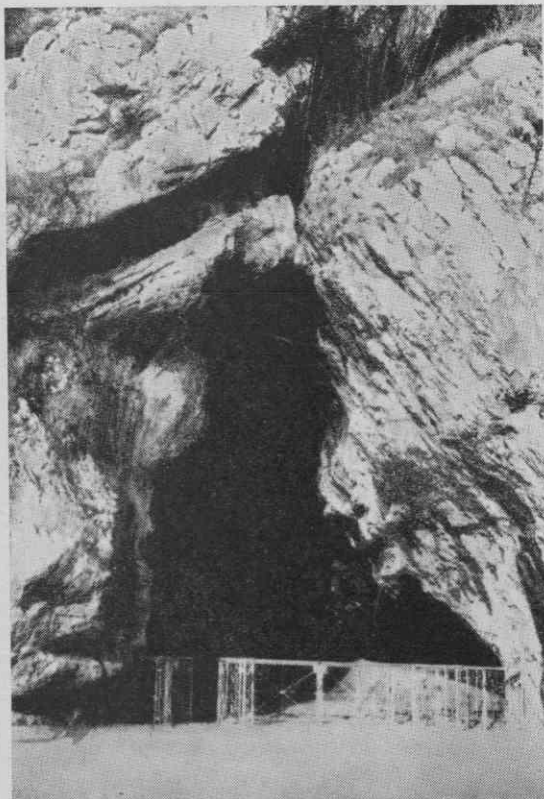
ga po končani razstavi prodali za 220 francoskih frankov muzeju v Mulhouse v Alzaciji.

L. 1869 je izšel v Trstu prvi vodnik po Postojnski jami v angleškem jeziku. Od 500 primerkov, ki jih je prevzela Jamska uprava v prodajo, jih je že prvo leto oddala 78 raznim interesentom. Isto leto se pojavijo v Postojni v prodaji prvi spominčki, ki jih je oskrbel nek podjeten tujec v Gradcu. Leto kasneje so oskrbeli domačini od železniške postaje do središča Postojne in od tod do jame prevoze s kočijami in lojtrskimi vozmi po točno določenem ceniku.

Ker je bila večurna hoja po Postojnski jami kljub zložnim in dobro vzdrževanim potem, ki so jih vsako leto posuli s peskom iz kamnoloma v Planini, za starejše ljudi in za ženski svet zelo naporna, je dal Globočnik pobudo za zgraditev jamske železnice. V začetku l. 1872 se je Jamska komisija odločila, da spelje železnico od vhoda v jamo do vznožja Kalvarije v dolžini dobrega poldruga kilometra. Dela na progi, ki so trajala 3 mesece, je vodil cestni mojster Gregor Oblak. Ker pot po jami nima večjih vzponov, so se odločili za nabavo majhnih dvosedeznih voz, ki jih je lahko brez posebnega napora potiskal en sam jamski služitelj. Lične vozove je izdelala tvrdka Viktor Köresi v Gradcu, kolesa zanje je napravila železoli-varna v Dvoru ob Krki na Dolenjskem, tirnice pa je oskrbela železarna v Krieglachu blizu Gradca.

Vozove so šaljivo imenovali Phaethon po sinu grškega boga Heliosa, ki se je dirjajoč na sončnem vozu ponesrečil, medtem ko bodo tu gostje na udobnih sedežih brez vsake nevarnosti lagodno občudovali prelesti podzemlja, ki mu gospoduje bog Pluton. Ker so se ob tej obetajoči novosti domači in tuji časopisi večkrat široko razpisali, je bila to leto binkoštna jamska prireditev tako obiskana kot menda dotlej še nikoli. V Postojno je navalilo nad 4000 ljudi, med tujci največ Nemcev in Italijanov, pa tudi skupine Francozov in Angležev. Okoličanov je prišlo nad tisoč. Naval na izletniške vlake je bil tolik, da si je morala uprava Južne železnice izposoditi vagono od Ogrske železnice. Ob tej priložnosti se je izkazalo, da bo nova jamska železnica ob množičnih obiskih komaj majhna igrača.

Ta prva podzemeljska železnica na svetu je stekla dober mesec kasneje, 16. junija. Vožnja v jamo in nazaj je stala za osebo 1 goldinar, v eno smer pa 70 krajcarjev. Jamski vodnik, ki je potiskal pred seboj voz, za to ni prejemal posebnega honorarja. S posebno uredbo pa je bilo sklenjeno, da se

Leta 1866 urejeni novi turistični vhod v Postojnsko jamo

steka 15% dohodkov od železniškega prometa v podporni sklad za jamske uslužbence.

Ker je bil ogled Postojnske jame že tako dovolj drag, se je železnice poslužilo sorazmerno malo gostov. L. 1872 je potovalo z njo v obe smeri 176 oseb, v eno smer pa 50. V naslednjih letih, iz katerih so ohranjeni točni podatki o uporabi jamske železnice, so bile vožnje naslednje:

Leto	Prevoz z železnico	
	tja in nazaj	v eno smer
1873	488	158
1874	326	80
1875	353	65
1876	353	64
1877	288	128
1878	145	111
1879	180	105
Skupaj	2135	709

Iz navedenih podatkov izhaja, da se je v nakazanem sedemletnem obdobju v dneh rednih obiskov — ne upoštevajoč množične obiske, za kar ni podatkov — poslužilo železnice 71% vseh gostov. V istem obdobju je uporabilo nosila 79 oseb. Velika večina ljudi je torej takrat šla peš po jami.

L. 1873 je Uprava Postojnske jame sodelovala na dunajski mednarodni razstavi, kamor je poslala razne jamske živali in več kapnikov. Vse razstavljene predmete je poklonila Prirodoslovnemu muzeju na Dunaju.

L. 1874 so namesto starega dotrajanega lesenega mosta čez Pivko v Veliki dvorani zgradili železen most na kamnitih opornikih in namestili na Kalvariji in ob jamski železnici več železnih klopi. Hkrati so prostor pred jamo preuredili v ličen park in razširili sedanjo Jamsko cesto, ki veže Postojno z jamo. Ob tej cesti so zasadili okoli 250 kostanjevih dreves.

V Globočnikovem obdobju prihajajo na upravo Postojnske jame v vedno večjem številu pisma z različnimi željami od blizu in daleč. Tako žele v Aggteleku, kjer je znamenita jama Baradla, podatke, kako je osvetljena Postojnska jama, in nasvete, kako naj zavarujejo kapnike, ki so domala vsi očrneli, ker še vedno svetijo le z bakljami. Iz mnogih avstrijskih krajev se množe prošnje, da bi jim poklonili kapnike za spopolnitev muzejskih in šolskih zbirk; iz Švice, Nemčije in Francije pa prosijo predvsem za žive primerke človeških ribic v znanstvene namene. Dopisovanje s tujimi znanstveniki, ki ga je navadno opravljal Globočnik, je zaradi človeških ribic zelo naraslo zlasti od l. 1875, ko je jamski vodnik Ivan Prelesnik — v jamski službi je bil od 1861 do smrti 1881 — prvi opazil, da leže močerilova samica

jajca. To je bilo za takratni znanstveni svet, ki se je dolgo ukvarjal z uganko, kako se plodi ta zanimiva žival, senzacionalno odkritje. Mnogo osebnih uslug je takrat storil Globočnik graškemu znanstveniku F. E. Schulzeju,¹² ki je zaslišal Prelesnika in še isto leto priobčil o tem poseben članek.

Ko se je začela v 70 letih prejšnjega stoletja v Avstriji sistematična germanizacija, ki smo jo najbolj občutili Slovenci in Čehi, je dobilo pismo češkega publicista Jana Lega, ki ga je naslovil l. 1872 na Jamsko komisijo v Postojni, poseben pomen. Lego je takrat služboval pri orožarni v Puli ter je prosil za čim več podatkov o Postojnski jami in njenem obisku, da bi začel zanjo propagando med svojimi rojaki. Že naslednje leto je objavil, kmalu potem ko se je udeležil izredno uspelega jamskega slavlja v Postojni, obširen članek, ki ga je dopolnil s podobo vhoda v Postojnsko jamo in šestimi podobami jame same.¹³ Poslej se v Postojni čedalje bolj oglašajo češki gostje in l. 1895 pride prav na pobudo tega velikega prijatelja Slovencev do njihovega množičnega obiska v Postojni, ki je imel izrazit manifestativen značaj.

Malo let zatem je opravil s prikupnimi članki o našem Krasu in posebno še o Postojnski jami ogromno reklamo dr. Henrik Noe, ki je bival takrat v Beljaku. S svojimi široko razpredenimi stiki je dosegel, da so se množile notice o Postojnski jami tudi v angleškem in francoskem tisku, medtem ko je pisal sam v nemščini. Noe je bil pogosto v Postojni, kjer je vodil po jami marsikaterega uglednega tujca.

L. 1882 se je obrnil Prirodoslovni muzej na Dunaju na Jamsko upravo v Postojni, da bi šla na roko slikarju Karlu Haschu. Ta je dobil naročilo, da izdela veliko oljnato sliko jame, ki je bila nato vključena med

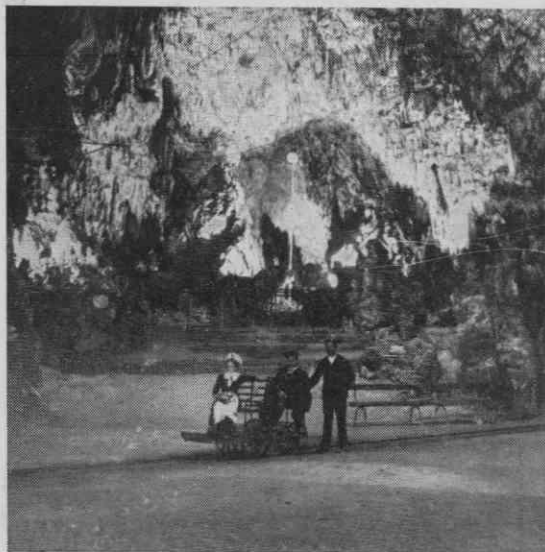

Spominska plošča Josipu Jeršinoviču Löwengreifu in dr. Adolfu Schmidlu v steni Plesne dvorane

razstavne predmete. Hasch je nato napravil podobo Postojnske jame tudi za Hölzlov kartografski zavod na Dunaju, ko se je lotil izdaje zemljepisnih podob za vzgojnoučne namene. Kmalu se je pojavila podoba Postojnske jame v raznih zemljepisnih učbenikih, kasneje pa je našel izrez tipične kraške pokrajine okrog Postojne primerno mesto v marsikaterem domačem in tujem zemljepisnem atlantu.

Ko se je l. 1879 ustanovilo na Dunaju prvo jamsko društvo na svetu, Verein für Höhlenkunde, in neposredno zatem še poseben kraški komite, se je začelo trajno zanimanje nemških jamoslovcev za naš Kras in posebno še za Postojnsko jamo. Vodilno vlogo pri tem je v 80 letih prejšnjega stoletja odigral znameniti dunajski jamoslovec Franz Kraus, ki je navezal sprva pismene in nato tudi osebne stike z Globočnikom. Priložnost za to so mu dale velike povodnji nekaterih naših kraških polj v novembru 1882, o čemer so pisali tudi dunajski listi. Kraus je predvsem prosil Jamsko komisijo v Postojni, da bi mu popisala kraška polja na Kranjskem in poročala o njihovih dotokih in pritokih, o pogostnosti in obsegu poplav na njih, o ukrepih, ki so bili dotlej storjeni, da se poplave omeje ali celo odpravijo itd. Hkrati je želel, da bi mu posredovala spisek zanesljivih oseb na terenu, ki bi mu vedele kaj več povedati o tem in bi mu tudi znanprej pošiljale podatke o poplavah.

Krausu je odgovoril Globočnik sam. Razen o notranjskih kraških poljih mu je največ pisal o Pivški kotlini ter o njenih ponikalnicah in obdobjih kraških jezerih. S tem

Prva železnica v Postojnski jami

je dobil Kraus prve temeljne podatke o vodnih razmerah kraških polj na Notranjskem, kar je bilo dunajskim jamoslovcem izhodišče za sistematično proučevanje kraških problemov na Slovenskem. Da se je Kraus kasneje sam lotil raziskovanja podzemeljske Pivke, bomo govorili pozneje.

Kot je bilo zanimanje dunajskih strokovnih krogov za naš Kras predvsem z znanstvenega vidika gotovo pozitivno, je bilo v določeni meri v narodnem oziru bolj ali manj škodljivo. Nevarnost za slovenski nepopačeni Kras je posebno narastla po l. 1885, ko so jamoslovci na Dunaju navezali strokovne stike s tržaškimi Nemci, ki so takrat organizirali raziskovanje našega podzemlja v okviru sekcije Küstenland društva Deutscher und Österreichischer Alpenverein. Ta dvojni nemški pritisk s severa in juga na naš Kras je občutila najbolj Postojna, ker so jo pogosto preplavili nemški turisti, in je bila vrh tega upravno središče Notranjske. Zato je tu marsikateri uradnik iz bojazni za svojo službo klonil, ali pa je pogumno vzel nase vse posledice. To je izkusil mladi postojnski učitelj Henrik Tuma, poznejši znameniti alpinist in politik, ki je zaradi očitne republikanske miselnosti l. 1876 izgubil službo. Pobudo za to je dal takratni šolski nadzornik nemčur Rajmund Pirker, ki je bil po rodu celo iz Postojne.

V takem okolju je bil položaj Globočnika kot okrajnega glavarja sila težaven. Na eni strani je priporočal našim ljudem zmernost in previdnost, na drugi strani pa je zvesto branil naše narodne pravice, ki jih je skušal uveljaviti tudi kot predsednik Jamske komisije. Tako so leta 1880 dokončno odstranili v Postojnski jami samo nemške napise in jih nadomestili s trojezičnimi: slovenskimi, nemškimi in italijanskimi. L. 1895 so se jim pridružili še napisi v češkem jeziku.

V tej dobi vedno bolj razgibanega zanimanja avstrijskih Nemcev za naš Kras in tujine za Postojnsko jamo je odigral v Postojni pomembno vlogo švicarski državljani Franz Proglar, ki je bil doma iz Lausanne. Že kot mlad natak je prišel v Trst, kjer je hitro razvil svoje nenavadne organizacijske sposobnosti. Na njegovo pobudo se je ustanovila v Trstu delniška družba, ki je zgradila tu enega največjih hotelov tedanje Avstrije Hotel de la ville po švicarskem vzorcu. Po poroki z bogato Grkinjo je postal tu sam delničar in vodja podjetja. Nato pa je l. 1874 zgradil skupaj s svojim prijateljem Schöpflerjem, nemškim Švicarjem, ogromen in razkošen hotel v Postojni. Hotel, ki je stal na prostoru nekaj let prej opuščene Lebanove pivovarne, je razpolagal s 65 sobami in

je imel lastno ekonomijo: hleve za hotelske konje in krave mlekarice ter obsežen zelenjadni vrt. Okrog hotela, kjer se je dotlej širila pusta kraška gmajna, je zasadil angleški park, ki je bil v ponos in okras Postojni. Po njegovi smrti l. 1910 je vodila podjetje še nekaj let njegova žena, potem pa je hotel kupil grof Windischgrätz in ga preuredil v upravno poslopje svojih razsežnih posestev. Zdaj je v tej prenovljeni stavbi internat naših bodočih gozdarjev, ki se šolajo v novo zgrajenem posloppju tik za njo.

Progler je bil po mišljenju republikanec, sicer pa olikan zapadnjak, ki se je znal sukati v aristokratski družbi. Znal je več jezikov, a je najraje govoril francoski. Prvi natakark v njegovem hotelu Adelsberger Hofu je bil saški Nemeck, ki je govoril tudi francosko, angleško in rusko. V poletni sezoni je Progler bival v Postojni, v zimskem času v Trstu, kjer je vodil že omenjeni hotel, večkrat pa je odrinil tudi v Lausanne, kjer je imel manjši hotel. Z domačimi Slovenci se ni kaj družil, a vsekakor je cenil mladega Henrika Tumo, ki mu je nudil službo in streho, brž ko so ga odpustili iz učiteljske službe. Postal je domači učitelj njegovih otrok in preživel v tem družinskem krogu tri leta v obojestransko zadovoljstvo. Zato se ga Tuma v obračunu svojega življenja hvaležno spominja.¹⁴

Kot praktični Švicar, ki je imel smisel za donosni turizem, je Progler polnil svoj hotel s petičnimi gosti, pretežno inozemci iz zahodnega sveta. Zato je vzdrževal poslovne stike z mnogimi potovalnimi uradi, pri katerih se je trudil, da bi usmeril čim več skupinskih izletov, ki so prihajali takrat v modo, skozi Postojno s postankom v njej. S tem je seveda mnogo prispeval tudi k utrditvi mednarodnega slovesa Postojnske jame. Ker pa je često dobil brzozjavno sporočilo o prihodu gostov šele zadnji trenutek, je skušal doseči od uprave Postojnske jame zanje izjemne usluge. To pa je povzročalo neljuba trenja, ker so se pač koristi hotela, da je gostom čim bolj na uslugo, križale s koristmi turistične jame, kjer je bila glavna skrb varovanje njenih prirodnih lepot. Zato se je Jamska komisija upirala izjemnemu poseganju obiskovalcev vanjo izven določenega urnika. Brez dvoma je bilo njeno stališče povsem pravilno, dasi je s takim ravnanjem kdaj izzvala negotovanje tujcev, kar je dobilo izraz celo v časopisju.

Spor s Proglerjem se je še zaostрил po letu 1878, ko si je začela v Postojni utirati pot misel, da bi izročili jama v najem kakemu privatnemu podjetju. Progler je seveda tako namero vneto podpiral, saj je pravilno ra-

čunal, da bo zakupnik v lastnem interesu s čim učinkovitejšo reklamo privabljal množice gostov, ki bodo dajali lepe dohodke tudi njegovemu hotelskemu podjetju.

Ko je prva taka namera, da bi prevzela jama v zakup Južna železnica, propadla, ker se je za ponudbo sama zahvalila, je Jamska komisija prejela v začetku decembra 1885 ponudbo od posebnega ad hoc ustanovljenega konzorcija, da bi ji dala jama v zakup za 20 let proti letni najemnici 2500 goldinarjev. Medtem ko se večina članov Jamske komisije sprva ni prav zavedala daljnosežnih posledic, ki bi nastale, če bi prepustili jama, ki je bila dotlej v javnih rokah in pod splošnim nadzorstvom, privatni družbi za to ceno, ki ni dosegla niti polovice dotedanjih letnih dohodkov in vrh tega še brez vsakega jamstva za poškodbe v njej, je Globočnik takoj spoznal vso težo odgovornosti pred zgodovino. Zato je začel dolg in trd boj, da je zmagal, kar je bilo tem težje, ker so zakupništvo zagovarjale razne ugledne osebnosti, med njimi posebno postojnski župan Matej Burger in ljubljanski župan Peter Grasselli.

Naj zato povzamemo iz njegove korespondence pogloblitve misli. Globočnik meni, da je Jamska komisija v prid postojnskega turizma podvzela vse ukrepe, ki so bili v njeni moči. Dosegla je, da so prodrli opisi Postojnske jame v vse vodiče Evrope in Amerike, da so njeni reklamni plakati preplavili vsa kopališča Avstrije, Nemčije in Italije in deloma tudi Francije in Anglije in da se poudarja v vseh geografskih učbenikih Postojnska jama kot edinstveno prirodno čudo. Če naj bi sedaj, kot to nekateri hočejo, z izrednimi popusti, z organizacijo čim več jamskih veselje in z razsvetljava jame ne oziraje se na število gostov priregnili v Postojno množice tujcev, bi od tega imeli korist le hoteli, jama pa dvojno izgubo: finančno, ker ne bi mogla kriti vseh stroškov ob stalni razsvetljavi, in nepopravljivo stvarno, ker bi bilo več mož-

Nekdanji Proglerjev hotel v Postojni

nosti za pustošenje kapnikov zaradi zlomov, svečave in kajenja, tako da bi kapniki kmalu izgubili ves svoj sijaj.

Vsekakor se moramo zavedati, pravi Globočnik, da polagamo z upravljanjem Postojnske jame račune vsemu svetu in ne le trenutnim koristim Postojne. Če bo jama stalno odprta, bo kmalu pokvarjena; a kam vodi zakupništvo, kaže primer Vilenice pri Lokvah, ki je bila svoj čas slavna turistična jama in je imela velik tujski promet. Ko pa je dala ondotna občina letne dohodke v privatni zakup, so jo kmalu tako oplenili njenega prirodnega bogastva, da ni dajala nikakih dohodkov več in je zato tudi zakup davno prenehal. Danes je to le še velika luknja brez okrasja, ki je nihče več ne obiše. Taka usoda bi neizbežno doletela tudi Postojnsko jama, če bi jo komu izročili v zakup. Le kaj bi rekel svet, če bi nenadoma izginila slavna zavesa v Jami? Vsak zakupnik bi težil naravno le za čim večjim dobičkom. V najboljšem primeru bi za vzdrževanje turističnih naprav ne investirjal nič, kaj šele da bi skrbel za kake izboljšave, čemur se z vso ljubeznijo posveča Jamska komisija, da ne govorimo o medtem poškodovanih in uničenih kapnikih, ki se ne dajo inventarizirati, da bi jih mogli po preteku dobe zakupništva ob predaji točno ugotoviti.

Ko je kranjski deželni glavar baron Andrej Winkler pozval Jamsko komisijo, da končno zavzame svoje stališče do predloga o zakupništvu, se je ta odločno izrekla proti temu z izjemo enega samega člana župana Burgerja.

Zato so se poslej pritožbe Proglerja na njen račun še stopnjevale. V svojih ostrih dopisih je navajal, da jamske svetilke smrde in se zato ljudje v jami onesvečajo, da gonijo vodniki goste po jami prehitro in da manjka klopi, da bi se spotoma zlasti dame lahko za hip odpčile. Jamski komisiji je celo zagrozil, da bo naročil svojim dopisnikom v Parizu, Londonu in New Yorku, naj v bodoče opuste vsakršno reklamo za Postojnsko jama, ker so vsi njegovi nasveti brez haska. In vendar ni bilo tako, kajti dejansko

je Progler mnogo pripomogel, da so se domačini v Postojni bolj in hitreje zgenili. Dne 18. februarja 1884 piše iz Lausanne Globočniku med drugim: »Ugotavljam, da je Postojnska jama izven Avstrije še neznana, ker je Vaša propaganda zanjo skrajno nepraktična. Javnosti ne zanimajo n. pr. pravila Jamske uprave, ki so na Vaših reklamnih plakatih, mnogo važneje je, da imajo ti eleganten okvir pod steklom ter kratko in privlačno besedilo. Predvsem naj Postojnska jama čimprej izstopi iz teme in naj se elektrificira. Zdaj ves svet tekmuje, da privablja goste. Mar naj Postojna s svojo čudovito jamo, z zdravim svežim zrakom, lepo pokrajino in lego ob glavni železniški progi z drugimi turističnimi kraji sveta zaostaja? To ne sme in ne more biti! Zato Vas vabim, pridite v Francijo in Švico, da boste na lastne oči videli, kako se tam dela za turizem, a jaz Vam bom za spremljevalca. Potem boste sami presodili moje besede«.

Vsekakor sta takrat dva dogodka odprla novo plodno razdobje v zgodovini postojnskega turizma: l. 1885 se je tu ustanovilo Turistično olepševalno društvo, l. 1884 pa se je razodela Postojnska jama prvič v soju električnih žarnic.

OPOMBE

1. Voigt, C. A., Vorschlag zu einer Eisenbahn, welche Triest und Fiume direkt unter einander und beide wieder mit Laibach auf dem möglichst kurzen Wege verbindet, Illyr. Blatt 1849, No 28–30. — 2. Urbas A., Die Grotten und Abgründe bei Planina, Illyr. Blatt 1849, No 52, 54, 57. — 3. Illyr. Blatt 1849, No 85. — 4. Schmidl, A., Die Höhlen und Grotten von Adelsberg, Lueg, Planina und Laas, Wien 1854. — 5. Schmidl, A., Aus den Höhlen des Karst, Laib. Ztg. 1852, No 252, 256, 238, 244, 250; 1853, No 241, 246, 252, 257, 264, 270, 280, 287. — 6. Savnik, R., Razvoj domače speleologije in nekatere njene aktualne naloge, Inštitut za raziskovanja krasa SAZU, Poročila I, 1955, 12–15. — 6a. Michler I., Rakov rokav Plan. jame; Acta cars. Lj. 1955, 80. — 7. Podlipski, Slovesnost v jami pod Mal. gradom pri Planini, Novice 1850, No 37 in 58. — 8. Novice 1850, No 54 in 56. — 9. Schmidl, A., Wegweiser in die Adelsberger Grotte und die benachbarten Höhlen des Karstes nach den neuen Untersuchungen in den Jahren 1850–52, Wien 1853 in 1859; isti, Guide du Voyageur dans le grotte de Adelsberg, Wien 1854. — 10. Costa, E. H., Denkbuck der Anwesenheit Allerhöchstihrer Majestäten Franz Josef und Elisabeth im Herzogthume Krain, Laibach 1857. — 11. Costa, E. H., Die Adelsberger Grotte 1858, 1863; isti, Postojnska jama 1865. — 12. Schulze, F. E., Zur Fortpflanzungsgeschichte des Proteus anguineus, Z. Wiss. Zool. XXVI, 550–560, München 1875. — 13. Lego, J., Postojnská pecera, Světozor VII, priloga k št. 15, Praha 1875. — 14. Tuma H., Iz mojega življenja, Ljubljana 1937, str. 86–98.

